

Pobożność księżnej Anastazji (przed 1164–po 1240) w świetle źródeł dokumentowych

Michał Franiak

Stargard

m.franiak@muzeum-stargard.pl

Abstrakt

Celem artykułu jest próba przedstawienia pobożności księżnej Anastazji, córki Mieszka III Starego, wnuczki Bolesława Krzywoustego a żony Bogusława I. Poza skrótowym ukazaniem najważniejszych wydarzeń z życia księżnej, główną częścią tekstu jest interpretacja materiału źródłowego tj. areng w wystawionych przez księżną dokumentach. Kwestionariusz badawczy poszerzono także o kilka dokumentów innych wystawców oraz o źródło do dziejów klasztoru Mariengarten. Analiza i interpretacja treści preambuł pozwala stwierdzić, że formuły te obfitują w treści, głównie o charakterze religijnym, dając tym samym podstawę do dalszego wnioskowania. Podstawa źródłowa, mimo swojego ograniczenia ilościowego, potwierdza tezę o tym, że księżnę Anastazję można określać mianem pobożnej władczyni.

Abstract

The aim of the article is an attempt at presenting the piety of duchess Anastasia, the daughter of Mieszko III the Old, granddaughter of Bolesław Wrymouth, and wife of Bogusław I. Along with presenting the milestones of the Duchess' life, the main part of the text consists of interpretation of the source materials, i.e. the arenga in the documents issued by the Duchess. The research survey was extended to include a number of documents by other issuers and source materials of the Mariengarten convent. The analysis and interpretation of the preambles show that the content is mainly religious, and are a base of further conclusions. The source, although scarce in volume, proves the hypothesis, that Duchess Anastasia can be named a pious ruler.

Słowa kluczowe

Pomorze Zachodnie, Białoboki (Belbuk, Belbog), Trzebiatów (Treptow an der Rega), XIII w., Anastazja Piastówna, Bogusław I, Bogusław II, Kazimierz II, Ingarda, Mirosława, księżęta zachodniopomorscy, dokument, arenga, pobożność władców, klasztor, norbertanie

Keywords

Western Pomerania, Białoboki (Belbuk, Belbog), Trzebiatów (Treptow an der Rega), 13th century, Anastasia of Greater Poland, Bogusław I, Bogusław II, Casimir II, Ingegerd, Mirosława, Dukes of Western Pomerania, document, arenga, piety of rulers, convent, Premonstratensians

Celem niniejszego artykułu jest próba przedstawienia charakterystyki pobożności Anastazji Piastówny, księżnej, dyplomatk i regentki pełniącej ważną rolę w życiu politycznym Pomorza Zachodniego w XII–XIII w.¹

¹ Por. Marciniak 1987, 21.

Księżna Anastazja przyszła na świat przed rokiem 1164 jako córka księcia wielkopolskiego i zwierzchniego Polski, Mieszka III Starego (1122/1125–1202) i księżniczki ruskiej Eudoksjii Izjasławówny z Rurykowiczów (1140–1187). Była wnuczką Bolesława Krzywoustego (1086-1138). Warto zauważyć, że imię „Anastazja”, jakie nadano córce, wskazuje na jej związek z rodem książąt ruskich².

Jako córka władców, z racji pozycji swoich rodziców, jak też czekających ją w życiu dorosłym zadań, powinna była odebrać staranne wychowanie. W tamtym czasie zwracano uwagę przede wszystkim na rozwijanie pobożności i wynikającej z niej w pewnym sensie moralności władczyni³. Od XIII w. religijności władców – władców pobożnych – przypisywano duże znaczenie⁴. Jak można zakładać, społeczna pozycja rodziców Anastazji powinna mieć przełożenie na liczbę powstających wówczas, a związanych z nimi źródeł, przy pomocy których historyk mógłby podjąć próbę opisanego zasygnalizowanych powyżej procesów wychowania. Jednak założenie to nie znajduje odzwierciedlenia w materiałach, jakimi badacze współcześnie dysponują. Część spośród informacji jest owocem przemyśleń i ustaleń historyków, niekiedy przyjmujących postać luźnych hipotez czy domysłów. Dostępne źródła nie informują o możliwie jak największej liczbie podstawowych faktów z życia księżnej, tym samym nie umożliwiają poznania w pełni jej osoby. Z pewnością więcej można powiedzieć o córkach elit aniżeli córkach rodów niższych warstw, ale jest to też w wielu przypadkach wiedza jednak mocno ograniczona. Z politycznego punktu widzenia najbardziej interesujące dla badaczy są fakty dotyczące zawierania małżeństw czy wydawania na świat potomstwa, zwłaszcza męskiego, które zapewniało ciągłość danej dynastii. Jak daje się zauważyć, często o wyborze tej czy innej kandydatki na żonę decydowały potrzeby państwa lub interesy własnego rodu. Poprzez małżeństwa zawierano jednocześnie układy i sojusze polityczne (warto przytoczyć choćby przykład z najbliższego otoczenia księżnej: małżeństwa jej synów, o czym jeszcze poniżej). Dlatego najczęściej władca, kierując się dobrem swojej dynastii i państwa, szukał żony wśród córek innego władcy, a swoje córki z kolei wydawał za synów innych możnowładców. W ten sposób dochodziło do zacieśniania więzów pomiędzy dworami monarszymi.

Alternatywną drogą życiową dla dziewcząt było wybranie (z różnych z resztą pobudek) życia w klasztorze. Według niektórych badaczy dziejów życia zakonnego *„dla kobiety natomiast, nawet księżniczki, jedyną drogą zdobycia wysokiej i otaczanej szacunkiem pozycji społecznej był oprócz małżeństwa klasztor. Wiedzieli o tym władcy i dlatego umieszczali niekiedy w klasztorach swoje nawet kilkuletnie córki. [...] Ponieważ średniowieczny obyczaj nie pozwalał na staropanieństwo, a wszystkie przepisy prawne dotyczyły tylko kobiet zamężnych lub zakonnice, przed kobietą otwarte były właściwie tylko*

² Por. Balzer 1895, 6, 208–209.

³ Nie bez znaczenia jest, że model wychowanej, wyedukowanej i pobożnej księżniczki był ideałem powszechnym. Wartości te wpajano czcigodnym pannom od wczesnych lat ich życia. Dla porównania na ten temat w odniesieniu do realiów francuskich zob. np. prace Lett 2013; Chaudet 2016, 69–76.

⁴ Por. Dowiat 1968, 394; Deptuła, Witkowska 1972, 129.

dwie drogi: małżeństwo albo klasztor”⁵. Bywało też, że owdowiałe niewiasty żywot swój kończyły w klasztornych murach bądź też – jak zobaczymy poniżej – znajdowały tam miejsce czasowego pobytu oraz swojego ostatniego spoczynku⁶. Nie można zatem odmówić słuszności twierdzeniu, że „dawniej był klasztor ucieczką mędrca i samotnika, w wieku XII i XIII staje się utęsknioną, naglącą potrzebą człowieka”⁷. „W wieku XIII i XIV córki i wdowy panujących dynastii wprost cisnęły się do klasztorów”⁸.

Jaką drogę wybrano dla Anastazji? Wiele wskazuje, że 26 kwietnia 1177 r. młodzianka księżna poślubiła w Krakowie niedawno owdowiałego księcia Bogusława I Gryfitę (ur. ok. 1127 r.), wdowca po Walpurgii (przypuszczalnie o duńskim albo saksońskim pochodzeniu), matce Racibora, Warcisława i Dobrosławy⁹. Panna młoda otrzymała wiano, na które składały się m.in. Trzebiatów (wówczas zorganizowany już ośrodek osadniczy) oraz kilka wsi¹⁰. Przypuszcza się, że jednym ze skutków zawarcia tego małżeństwa było przypięczętowanie sojuszu pomiędzy książętami (zachodnio) pomorskimi i wielkopolskimi¹¹. Z książęcego małżeństwa Bogusława i Anastazji zrodziło się dwóch synów: pierworodny (*primogenitus*) Bogusław II (1178/1184–1220/1221) oraz Kazimierz II (ok. 1179–1219).

18 marca 1187 r. rodzinę księżęcą zaskoczyła smutna wieść o nagłej śmierci księcia Bogusława I. Książę, „*vir illustris ac verus fidei christiane venerator*”¹², zmarł prawdopodobnie w lesie koło zaginionej wsi Sośnica (Sosniza; „*silva maritima Soznitsza*”), w pobliżu Nowego Warpna, zapewne podczas odbywającego się tam wówczas polowania¹³. Książę-ojciec pochowany został obok syna Warcisława w klasztorze norbertanów w Grobie na wyspie Uznam („*corpus eius in ecclesiam sancti Jacobi delatum*”), w budowę którego zaangażowany był za życia¹⁴. Książę osierocił dwóch synów, którzy w momencie śmierci ojca nie osiągnęli jeszcze tzw. wieku sprawnego¹⁵, w którym, zgodnie z prawem zwyczajowym, mogliby cieszyć się pełną zdolnością do czynności prawnych.

⁵ Czachorowska 1968, 101.

⁶ Por. Żołądz-Strzelczyk 1997, 21 nn; Southern 2008, 263 nn; Smoliński 2015, 147.

⁷ Por. Wasylewski 1957, 14.

⁸ Borkowska 1996, 111.

⁹ Por. Balzer 1895, 209; Myśliński 1948, 31; Rymar 1995, 126–127 wraz z literaturą w przyp. 13; Boras 1996, 39; Szymański 2006, 98; Kruszewski, 2017, 31–33.

¹⁰ Por. Marciniak 1987, 24–27; Biermann, Dworaczyk, Rębkowski 2015, 201. Od 1224 r. Trzebiatów wzmiankowany jako gród wchodzący w skład kasztelanii kamińskiej – o lokalizacji i przemianach osadniczych w Trzebiatowie zob. Simonis 1909; Spors 1988a, 69–98; Rębkowski 2001, 52–53 i 69–71. Przywilej lokacyjny miasta z 1277 r. – zob. PUB II (1), 346–347, nr 1061.

¹¹ Zob. Filipowiak 1959, 53.

¹² „*Jaśnie wielmożny jak też prawdziwy czciciel wiary chrześcijańskiej*” – CPD, 159, nr 65.

¹³ „*MCLXXXVII obiit Boguzlaus dux XV(I) Kalendas Aprilis*” – por. PUB I (1), 81, nr 105; PUB I (2), 484; „*loco qui obiit, id est in silva maritima quam Soznitsza appellat*” – CPD, 159, nr 65. Ważna wskazówka znajduje się również w dokumencie z 1187 r., w którym księżna występuje już jako „*ducissa beate memorie Boguzlai ducis relicta vidua*” – CPD, 145, nr 61; PUB I (1), 82–83, nr 108. Zob. też Kantzow, 255; Wehrmann 1919, 90; Boras 1996, 45. Wieś Sośnica występuje jeszcze w źródle z 1273 r. – zob. PUB II (1), 274, nr 972.

¹⁴ „*Ciało jego w kościele świętego Jakuba złożone*”. Por. CPD, 330–331, nr 199; PUB I (1), 81–82, nr 106 (pierwsza imienna wzmianka o Anastazji); Kozłowski, Podrański 1985, 25. Wzmiankę o miejscu spoczynku Warcisława zob. w CPD, 133, nr 56; PUB I (1), 74, nr 96.

¹⁵ Por. Słownik 1920, 546.

Naturalną konsekwencją tego stanu rzeczy było, że w imieniu młodych książąt władzę regencyjną sprawowała ich matka, księżna Anastazja – początkowo wspólnie z księciem Wacławem II (1187–1189), następnie z księciem Jaromirem I rugijskim (po 1189 r.)¹⁶. Fakt ten wpisuje się w zauważalny w źródłach dyplomatycznych XIII w. zwyczaj występowania kobiet w roli matek i żon asystujących swoim bliskim przy wystawianiu różnego typu dokumentów¹⁷. Tym bardziej było to widoczne w odniesieniu do kobiet będących w roli prawnych opiekunek swych małoletnich dzieci, do czego dochodziło najczęściej wobec – zazwyczaj przedwczesnej – śmierci książęcego męża. Jednym z przykładów było spełnienie prośby męża sprzed jego śmierci, który nakazywał swoim synom utrzymanie sojuszu z Danią. Tak też się stało – Anastazja w imieniu synów uczyniła to osobiście odwiedzając dwór Kanuta¹⁸. W dokumencie wystawionym w 1209 r. przez braci Bogusława i Kazimierza, w jego intytulacji widnieje bezsprzeczne źródłowe potwierdzenie matczynej kurateli: „*Boguzlaus dei gracia dux et princeps pomeranorum. una cum fratre suo Kazimero. et dilectissima matre sua anastasia*”¹⁹.

Z czasem – około lat 1211–1214 – odziedziczone po ojcu ziemie zostały podzielone pomiędzy książęcych synów: Bogusław II został księciem pomorskim w dzielnicy uznamsko-szczecińskiej, Kazimierzowi zaś przypadło księstwo dyمیńskie²⁰.

Władza matki trwała dość długo, bo do około roku 1208. Niedługo potem, około 1219–1220 r. zmarli obaj synowie (Kazimierz II najprawdopodobniej poza Pomorzem, być może podczas pielgrzymki do Grobu Świętego) i Anastazja ponownie uaktywniła się na scenie politycznej. Synowie pozostawili po sobie męskich potomków: Bogusław II z małżeństwa z Mirosławą, córką Mściwoja I księcia Pomorza Gdańskiego – Barnima I, a Kazimierz II ze związku z Ingardą zapewne z możnowładczego rodu duńskiego – Wacława III²¹. Księżna Anastazja opieką otoczyła w sposób szczególny wnuka Barnima I, przygotowując go do pełnienia władzy. W latach 1219–1221 księżna jest określana w źródłach dokumentowych jako „*domina senior*”²².

Anastazja jako długoletnia już wdowa założyła w 1235 r. w Wyszku (obecnie Trzebieatów nad Regą) klasztor norbertanek, w którym często przebywała i w nim zmarła pięć lat później – po 31 maja 1240 r., zapewne nie składając profesji zakonnej. Także tam zostały złożone jej doczesne szczątki²³. Księżna przeżyła swojego męża,

¹⁶ Por. PUB I (1), 89, nr 115 („*Jarimarus factus est tutor filiorum Bogizlai*”); Szacherska 1968, 58; Kozłowski, Podrański 1985, 29; Rymar 1995, 127–128; Szymański, 2006, 44.

¹⁷ Dla zilustrowania zjawiska zob. Teterycz–Puzio 2016 (rozdział II poświęcony Anastazji i jej synom – Ingardzie i Mirosławie).

¹⁸ Por. Rymar 2013, 145 wraz z przyp. 12.

¹⁹ „*Bogusław z Bożej łaski książę i władca Pomorza, wraz z bratem swoim Kazimierzem i najukochańszą matką swoją Anastazją*”. Por. CPD, 213, nr 89; PUB I (1), 106, nr 140.

²⁰ Por. Myśliński 1948, 17; Spors 1988b, 334 nn.

²¹ Por. Kantzow, 290–291, 305 (śmierć Kazimierza II), 308–310 (śmierć Bogusława II).

²² W dokumencie księcia Bogusława II z 1219 r. zob. CPD, 280–281, nr 125; w dokumencie księżnej Ingardy z 1220/1221 r. zob. CPD, 323–324, nr 136.

²³ Por. PUB I (1), 238, nr 314; Balzer 1895, 209; Ożóg 1999, 129–130; Rymar 1995, 127 z przyp. 24. Warto zaznaczyć, że mimo jej podeszłego wieku brak wzmianki o niej w dokumencie Wacława III z 24 lipca 1242 r. nie świadczy bezwzględnie (jak chce J.L. Quandt) o tym, że już nie żyła – por. PUB I (1), 322, nr 406; Quandt 1868, 201. Analogiczne etapy życia (zamieszkanie w klasztorze, ewentualne złożenie profesji zakonnej, śmierć i pochówek tamże) na przykładzie

synów i synowe. Źródło, jakim jest *Gesta abbatum Horti Sanctae Mariae* odnotowuje, że szczęśliwie zmarła przewielebna (zwróćmy uwagę, że użyto tytułu zarezerwowanego dla wyższych dostojników kościelnych!) pani Anastazja w klasztorze nie bez wielu łez, pozostawiając do naśladowania przykład swoich wielu cnót²⁴. Jeśli wierzyć niektórym innym przekazom, to jeszcze w początkach XX w. w ziemi trzebiatowskiej opowiadano, że Anastazja została pochowana w srebrnej trumnie, którą – gdy klasztor przeniesiono później (z woli Bogusława IV w 1287 r.) do nowo założonego miasta Trzebiatowa – zabrano stamtąd, a która do dziś spoczywa nieopodal zamkowego ogrodu²⁵.

Nie wzbudza wątpliwości fakt, że ważnym źródłem do poznania mentalności ludzi średniowiecza – a zatem także ich pobożności – jest średniowieczny dokument, o którym mówi się zwykle, że jest mocno uwikłany w kulturę²⁶. Autorowi niniejszego tekstu bliskie jest podejście do dokumentu, który – za Stanisławem Kurasiem, uważającym całą dyplomatykę za część najszerszej pojętej historii społecznej, historii życia codziennego – uznaje za wytwór kultury i mentalności²⁷. Głębokie osadzenie dokumentu w rzeczywistości psychospołecznej powodowało, że nadawano mu zadanie upowszechniania rozmaitych treści ideowych, w tym religijnych²⁸. W sposób szczególny rzecz idzie o jeden z nie zawsze występujących w dokumencie elementów strukturalnych jakim jest arena.

Ogólny niedostatek źródeł, jaki odczuwa historyk średniowiecza sprawia, że oczekiwany rezultat badań nie może być zbudowany tylko z naukowych pewników. Często wymaga to uzupełnień hipotezami. W wyniku kwerendy źródłowej wyodrębniono kilka dokumentów wystawionych przez księżną Anastazję, które posiadają w swoim formularzu arenę²⁹. Choć podstawa źródłowa tekstu jest skąpa i można by spodziewać się przybliżonego wyniku badań, to jednak jej wartość kulturowa przesądziła ostatecznie, o podjęciu tego zagadnienia. Wybór dokumentów opatrzonych tego typu formułą jest wysoce uzasadniony dla potrzeb podjętych rozważań.

Nie ulega wątpliwości, że arena stanowi najbardziej literacką i ideową część średniowiecznego dyplomu³⁰. Jest niezwykle cennym źródłem w badaniach nad antropologicznym aspektem dyplomatyki średniowiecznej. Personel kancelaryjny wykorzystując arenę w przygotowywaniu dokumentów nie tylko uzasadniał dokonywanie czynności prawnych, ale miał sposobność zmanifestowania idei

św. Jadwigi Śląskiej, św. Kingi, bł. Salomei, oraz Anny, żony Henryka II Pobożnego – zob. Ptaśnik 1959, 112 nn; Żylińska 1975, 130 nn; Kurasiński 2004, 218; Michalski 2004a, 60–79; 2004b, 266 n; Borkiewicz 1999, 32 nn; Hoever 1999, 236–237, 349–350, 368–369.

²⁴ Por. Gesta, 581.

²⁵ Por. PUB III (1), 13, nr 1426; Bosse 1932, 15–16, a za nim Łysiak 2003, 119 wraz z przyp. 20.

²⁶ Zob. Wrzosek 2010, passim. O mentalności średniowiecznej zob. znakomitą pracę Kwiatkowski 1980.

²⁷ Por. Kuraś 1971, 28–30.

²⁸ Por. Adamska 2000, 1; Adamska 2006, 58–59.

²⁹ Poza dokumentami wystawionymi przez Anastazję, które stanowią podstawę źródłową tekstu, znane i dostępne w kodeksach dyplomatycznych są trzy dyplomy nie zawierające arenę. Są to CPD, 159–160, nr 65 (1188 r.); CPD, 95–96, nr 94; PUB I (1), 167–168, nr 223. Zatem większość spośród dokumentów księżnej ma w swojej strukturze przedmiotową preambułę.

³⁰ Zob. np. Maleczyński 1951, 23–24; Fichtenau 1957; Maleczyński, Bielińska, Gąsiorowski 1971, 23; Fichtenau 1980; Adamska 1999, 14; Perzanowski 1992, 135–145; Nowakowski 1999; Szymański 2008, 449.

bliskich wystawcy danego dyplomu, co zatem mogło jednocześnie służyć też poznaniu jego wartości, poglądów i zamierzeń. Bez względu na fakt, kto przygotowywał minutę (*instrumentum laborum*) danego dokumentu, to jego ostateczne brzmienie musiało być bezwzględnie zatwierdzone przez wystawcę. Dokument był odczytywany, często tłumaczony stronom, uwzględniano ich życzenia. Zatem jego treść musiała być uzgodniona i zaakceptowana przez każdą ze stron czynności, o której świadczy wystawiany dokument. Był nie tylko owocem retorycznych popisów redaktora, ale niejako odzwierciedleniem sfery osobistej wystawcy. Akt prawny stawał się w pewnym sensie aktem duchowym³¹.

Przyjrzymy się zatem zastosowanym formułom w wystawionych przez Anastazję Mieszkównę dokumentach. Wśród ksiąg Pomorza Zachodniego w XII i XIII w., biorąc pod uwagę kryterium pobożności, uchodzi ona za postać szczególną, wyróżniającą się spośród innych władców tego regionu³². Poprzez pobożność należałoby rozumieć zewnętrzną manifestację zażyłości człowieka z Bogiem i wszystko, co w tej relacji ma swoje inspiracje (moralność, obyczaje itd.). Pobożność (łac. *pietas*) oznacza w swej istocie postawę czci i szacunku, miłości i wdzięczności Bogu w Nim samym i jego stworzeniach; przejawia się w aktach kultu religijnego oraz poprawnych stosunkach z całym stworzeniem³³. O pobożności podmiotów występujących w dokumentach jako strony, świadczy w głównej mierze użyta terminologia, szczególnie ta o charakterze religijnym. Jak zobaczymy, w przytoczonych poniżej formułach uwidacznia się wachlarz pięknych, niespotykane licznych treści o charakterze religijnym, nierzadko proveniencji biblijnej – często przyjmujących postać metafor – pozwalających odkryć cechy pobożności księżnej. Kwestionariusz badawczy oraz podstawę źródłową uzupełnić warto uwzględniając sformułowania zamieszczone w innych dokumentach, w których władczyni wspomniana jest przez wystawców m.in. jako krewna – matka czy babka. W celu uzupełnienia wiadomości zaczerpniętych ze źródeł dokumentowych, w artykule wykorzystano również źródła narracyjne, w których odnaleziono cenne wzmianki. Wyrażenia te rzucają dodatkowe światło na podjęte w temacie zagadnienie.

Rozważmy w pierwszej kolejności dokument z 1 lutego 1220 r. (albo 1221 r.). Poświadcza on, że podczas pogrzebu syna, księcia Bogusława II, Anastazja dokonała konfirmacji Będargowa (Mandelkow, wraz z tamtejszą świątynią będącą wówczas w budowie) dla kościoła św. Jakuba w Szczecinie, nadanego już wcześniej przez zmarłego syna³⁴.

Prześledźmy po kolei interesujące nas części tego dokumentu. Dyplom rozpoczyna pobożnościowa intytulacja wyrażająca bardziej pokorę wystawczyni aniżeli własnej zasługi, które mogłyby ją wynieść do aktualnej godności – Anastazja jest księżną Pomorzan z Bożej łaski („*Anastasia dei gracia pomeranorum ducissa*”). Formuła dewocyjna używana w tytułaturach była niewątpliwie świadectwem uznania Boga jako

³¹ Por. Kürbis 1987, 340; Wojciechowska 2008, 188.

³² Por. Franiak 2019, 166 nn.

³³ Por. Katolicyzm A-Z, 313.

³⁴ Por. CPD, 330–331, nr 138; PUB I (1), 145, nr 199.

źródła pochodzenia władzy. Mimo, iż stosowanie jej było zjawiskiem powszechnym w średniowieczu, to warto tego faktu nie pomijać³⁵. Procesem jej stosowania nie rządziły żadne reguły. Tytułowanie władców czy biskupów tą formułką oznacza, że „rządzą oni w Bożym imieniu i dzięki Bożej Łasce”³⁶.

Zapis o niewątpliwie chrystologicznym odniesieniu „*Omnibus in Christo fidelibus. tam presentibus quam futuris. quibus presentis pagine scriptum videre contigerit*” wyraża szacunek dla wszystkich wierzących w Chrystusa, którzy, czy teraz czy kiedykolwiek w przyszłości, zapoznawać się będą z jej dokumentem. Podobnie jak było w przypadku formuły dewocyjnej, tak i w odniesieniu do inskrypcji należy wskazać na powszechność jej stosowania w średniowiecznych dokumentach. Jednak przytoczona w tym brzmieniu nie należy do częstych. Uwidacznia się w niej pewna religijna emfaza, przez co odnosi się ona do zawężonego kręgu odbiorców.

W dalszej kolejności znajduje się pobożne i krótkie życzenie – czy też można by rzec pozdrowienie – dla odbiorcy „*salutem in vero salutari*”, które posiada w sobie duży ładunek teologiczny (ściśle: ponownie chrystologiczny), bowiem księżna w swoim pozdrowieniu powołuje się na Tego, który prawdziwie jest Zbawicielem, który zbawia. Użyty zwrot jakże trafnie koresponduje ze słowami Piotra Apostoła wypowiedzianymi do starszych i uczonych w Jerozolimie arcykapłanów, że „*nie dano ludziom pod niebem żadnego innego imienia, w którym moglibyśmy być zbawieni*” (Dz 4,12)³⁷. Analiza areng dokumentów pomorskich (które wyszły z kancelarii tak biskupich, jak i książęcych) umożliwiła wyciągnięcie wniosku o głoszeniu rzeczywistej możliwości zbawienia w Chrystusie. Wystawcy dyplomów wielokrotnie wyrażali takie pragnienie. Stąd też obecność treści chrystologicznych w dokumentach Anastazji jest bez wątpienia zrozumiała, wręcz oczywista.

Zajmijmy się teraz treścią arengi, która brzmi następująco:

„*Cum per diversa sacre legis instituta. nec non per innumeras sanctorum patrum instrucciones. ad sedulam divine maiestatis veneracionem inducimur. inter singula speciali admonicione compellimur ad emitentem sancte ecclesie ornatum summa mentis devocione ex possibilitate humane condicionis insudare. et eam quasi matrem nostram speciali filiali dilectione prediis et honoribus ad temporalem sustentacionem ministrorum quorum pertinentibus ampliare*”.

W incipicie preambuły księżna wyraża szacunek dla instytucji świętego prawa i napomnień świętych Ojców, które stanowią jej inspirację („*Cum per diversa sacre legis instituta. nec non per innumeras sanctorum patrum instrucciones*”). Łaskawość swą okazuje Anastazja ze względu na cześć dla Bożego majestatu („*ad sedulam divine maiestatis veneracionem inducimur*”). Aktu woli dokonuje pełnią pobożnego umysłu i na tyle, na ile pozwala jej ludzka moc („*summa mentis devocione ex possibilitate humane condicionis*”). Celem okazania „szczególnej miłości” przez „córkę” („*speciali filiali dilectione*”) jest wzbogacenie Kościoła świętego („*ad emitentem sancte ecclesie*

³⁵ Zdarzały się jednak wyjątki. Niekiedy formuły tej nie umieszczano w dokumencie – zob. np. PUB II (1), 280, nr 977 (dokument Barnima I); 297, nr 1000 (dokument Kazimierza III, syna Świętobora).

³⁶ Milis 1996, 28.

³⁷ Cytaty biblijne Biblia Tysiąclecia 2002.

ornatum”), który określony tutaj został metaforą „jak gdyby matka nasza” („*eam quasi matrem nostram*”). Przedmiotem tego wzbogacenia, jej hojności są grunty i przywileje nadane (tutaj: potwierdzone) dla doczesnego wsparcia sług („*prediis et honoribus ad temporalem sustentationem ministrorum quorum pertinentibus ampliare*”). Różne formy hojności tj. fundacje, darowizny czy przywileje, były charakterystycznym dla omawianej epoki sposobem okazywania pobożności³⁸.

Bezpośrednio po arendzie występuje zwrot również o charakterze chrystologicznym, w którym księżna oświadcza, że wszystkim zatem w wierze chrześcijańskiej zgodnie połączonym do wiadomości [dokument] podaje („*Universis ergo in christiane fidei unitate comprehensis notum facimus*”).

Drugim dokumentem, który znajduje się w podstawie źródłowej niniejszych rozważań, jest akt poświęcający, że 7 lipca 1224 r., księżna Anastazja wyraziła wolę założenia w Trzebiatowie (Treptow a. d. Rega) klasztoru mniszek norbertanek i uposażenia go majątnościami z okolicznych wsi oraz wsi położonych w ziemiach stargardzkiej i pyrzyckiej³⁹. Dokument otwiera pobożnościowa intytulacja „*Anastasia dei miseratione ducissa pomeranorum*”, która z równie głęboką pokorą, jak widzieliśmy to w dokumencie poprzednim, ukazuje księżną sprawującą władzę z Bożego zmiłowania. Wyrażenie to pomija zasługi własne władczyni. Jak widać, w przypadku tego dokumentu mamy do czynienia z formułką w nieco innej wersji aniżeli w dokumencie poprzednim. Następnie występuje inskrypcja wraz z formułą salutacyjną „*omnibus hanc paginam inspecturis. tam presentibus quam futuris. salutem et obsequii exhibitionem*”, w myśl której księżna pozdrawia i okazuje cześć mającym styczność tak teraz, jak i ewentualnie w przyszłości, z jej dokumentem. W ostatniej frazie tego zwrotu księżna wyraża swoje uniżenie. Arenga jest dość obszerną, bogatą w treść formułą:

„*quoniam teste apostolo nudi sumus ingressi hunc mundum. nichil inde preter operum merita reportantes. necesse est vt. si quis spe tenit ad patriam supercelestem. agros cordi sui. duritie peccatorum infertiles. eleemosinis et bonis operibus insudando. non negligat sic sulcare. vt in die extremi examinis ad aream domini manipulos deferat iusticie. ibi cum ceteris sanctis perhenniter regnaturus. Sane quia ad illam summi patris familiam summo studio desidero quantum sua clementia permiserit peruenire. sed meis sceleribus viam michi precludentibus. graue illo esse perueniendum conscientia accusante. decreui placere consuete misericordie benignitatem. que mentium non spermens affectum. viam paradisi et in sentina peccatorum iacentibus non precludit. De sua igitur misericordia. non meis exigentibus meritis. sed exemplo publicani. et Petri lachrimis. plurimum confidens. decreui eum qui humana laude non indiget de meis facultatibus honorare. cupiens cum ipso. si sua prestiterit clementia. partem perpetue recipere hereditatis. Verum quia quanto sumus fragiliores. tanto magis bonorum auxilii indigemus. ego que magis hiis indigeo*”.

Księżna Anastazja została przedstawiona tutaj jako nad wyraz świadoma swej grzeszności i nicości. Incipit „*quoniam teste apostolo nudi sumus ingressi hunc mundum*.”

³⁸ Por. Kürbis 1987, 340; Adamska 2000, 15–16.

³⁹ Por. CPD, 351, nr 148; PUB I (1), 166–167, nr 222; Bugenhagen, 130; Kantzow, 312–314; Kratz, Klempin 1865, 510 nn; Wehrmann 1898, 55–60; Steinkeller 1889, 4 nn; Wehrmann 1919, 103; Hoogeweg 1925, 758–769; Heyden 1937, 152 nn; Monasticon I, 258–259; Monasticon II, 184.

nichil inde preter operum merita reportantes” przyjęć wypada jako wprowadzenie do tej myśli. Można przypuszczać, że część tych słów może być parafrazą wypowiedzi starotestamentalnego Hioba, który w obliczu utraty rodziny i bogactw nie szemrał przeciw Bogu, lecz godząc się z Jego wolą i pozostając nadal wiernym wyznał, że „*nagi wyszedłem z łona matki i nagi tam wróć. Dał Pan i zabrał Pan*” (Hi 1,21a).

Jakże bogata metaforyka wybrzmiewa tuż po tej parafrazie, we fragmencie „*nesesse est [...] regnaturus*”, gdy ukazany jest warunek konieczny do spełnienia dla tych, którzy mają nadzieję na znalezienie się (w przyszłości eschatologicznej) w ojczyźnie niebiańskiej⁴⁰. Ci bowiem – jak mówi arenga – nie powinni zaniedbać nieużytków serc swoich okrutnymi nieurodzajami grzechów, ale jałmużną i dobrymi dziełami przeorać je tak, by w dzień ostateczny do stodoły Pana przynieść owoce sprawiedliwości. Tam wtedy wraz ze świętymi wiecznie będą królować. Zastosowane przez koncypienta metafory dnia ostatecznego, stodoły i owoców do niej przynoszonych odnoszą się do zbioru plonów. To czas osądu ludzkiego życia, Sąd Boży. Powinien to być czas radości, ponieważ zbiór plonów jest oznaką Bożego błogosławieństwa. Uzyskanie plonów (przejście przez życie owocnie) wymagało wielkiego trudu pracy, w niesprzyjających okolicznościach: z sierpem w rękę, w spiekocie słońca⁴¹. Pomiedzy żniwami a zasiewem występuje istotna zależność. Żniwa są owocem zasiewu: zbiera się to, co się zasiało (Gal 6, 7–10). Bóg daje każdemu człowiekowi stosownie do zasług jego uczynków (Jer 17, 10). Warto zauważyć charakterystyczną, optymistyczną tendencję, zgodnie z którą sąd ukazywany jest raczej jako moment wynagrodzenia sprawiedliwych, niż odebrania kary przez grzeszników. Mowa tu o chrześcijańskiej idei sądu, związanej z pojmowaniem historii jako rozwijającej się linii czasu, na końcu której jest ostatecznie spełnienie. Jest to tzw. linearna koncepcja czasu, dla której właściwy jest punkt eschatologiczny, od którego rozpoczyna się nowy rodzaj życia. Koncepcja ta jest wyrazem rozumienia czasu w średniowieczu chrześcijańskim, jak też i teleologicznego biegu dziejów⁴².

Następnie we fragmencie „*sane quia [...] precludit*” wielokrotnie występuje temat grzechu i bezbożności, które stają się przeszkodą do osiągnięcia transcendentnej (eschatologicznej) przyszłości, określonej metaforą „*rajskiej drogi*” („*via paradisi*”). Fragment ten mówi również o oskarżającym sumieniu oraz miłosierdziu wyjednywanym sobie dobroczynnością. W passusie dalszym, „*de sua igitur misericordia [...] indigeo*”, redaktor wskazuje, że księżna jest świadoma własnej grzeszności. Podmiot arengi (władczyni) mówiąc w pierwszej osobie liczby pojedynczej odwołuje się do przykładu publicznego grzesznika i na lzy Piotra. Pokuta publiczna wywodzi się z Kościoła pierwszych wieków (zaczęła stopniowo zanikać od przełomu XIII i XIV w.). Za popełnione ciężkie przewinienia moralne (np. bałwochwalstwo, cudzołóstwo, nadmierne przywiązanie do bogactw) nakładano wówczas na wiernych pokutę

⁴⁰ Por. Kwiatkowski 1980, 44–50.

⁴¹ Zob. Rt 2; Iz 9, 2; Jer 21, 12; Ps 126, 6; Prz 20, 4.

⁴² Por. Chenu 1957, 72–84; Pomian 1968, 120; Guriewicz 1976, 95–155; Topolski 1976, 75 nn; Geremek 1977, 1–17; Geremek 1985, 465–468; Pàttaro 1988, 291–329; Guriewicz 1996, 348; Angenendt 1997, 115; 1998, 110–115; Myśliwski 1999, 197 nn; Guriewicz 2001, 115–127; Le Goff 2008b, 140.

kanoniczną, która miała charakter publiczny – grzesznik zobowiązany był do publicznego wyznania swojej winy w obliczu biskupa albo lokalnego prezbitera, jednocześnie uświadamiając o swoich przestępstwach ogół zgromadzonych wiernych⁴³. Z kolei zastosowanie metafory „łez Piotra” jako figury retorycznej z dużą pewnością ma związek z biblijnym opisem dramatycznego wydarzenia jakim było zaparcie się przez Piotra, umiłowanego ucznia i apostoła, swego Pana i Mistrza, który po uświadomieniu sobie tego gorzko zapłakał⁴⁴. Warto zaznaczyć, że w okresie X–XI w. można zauważyć ogólną predylekcję u władców zachodnioeuropejskich do wyrażania własnej pokory, grzeszności, słabości i niedoskonałości⁴⁵.

Uwagę przyciągają również dwa ostatnie zdania arengi. Pierwsze z nich (przedostatnie) jest podsumowaniem autorefleksji. Księżna stwierdza, że im bardziej jesteśmy słabi, tym większej pomocy od dobrych potrzebujemy. Ona jej też bardzo potrzebuje.

Trzeci dokument zawierający w swej strukturze arengę Anastazja Mieszkówna wystawiła dla klasztoru Mariengarten w 1235 roku⁴⁶. Jest to dokument, który nie posiada inwokacji, lecz zaczyna się – podobnie jak poprzednie dokumenty – intytulacją. Anonimowy redaktor preambuły zastosował zwrot „*Anastasia, illustrissima ducissa Pomeraniae*” – opisując w ten sposób władczynię jako najznakomitszą, najjaśniejszą (tytuł używany przy określaniu najwyższych magnatów) księżną Pomorza. Przytoczmy arengę tego dokumentu:

„*In Bethleem profectus prolina oratione illas ad obsequendum hortatur ad sanctum, pium et christianum opus, Christo et patribus obtemperando ipsius promovere cultum, atque ad honorem dei novas colligere Christo militantium familias. Quibus verbis et obedientiam et lacrymas extorquet, sic ut omnes, quotquot erant numero, unanimi consensu se obtemperaturas promitterent*”.

W początkowym fragmencie preambuły znajduje się zachęta do świętego, pobożnego i chrześcijańskiego dzieła, do powiększania kultu Chrystusa i Ojców, jak też na cześć Boga przyjmowania nowych rodzin rycerzy Chrystusa.

Pojawienie się w treści arengi nazwy „Betlejem” wydaje się zrozumiałe z uwagi na nazwę klasztoru, z którego zostały sprowadzone i osadzone mniszki. Księżna poczyniła w ten sposób układ w kierunku owych zakonnic zwracając jednocześnie uwagę na wartość ich modlitw. Po raz kolejny też zaznaczył się kult Chrystusa.

⁴³ O pokucie publicznej (kanonicznej) – zob. Ulanowski 1888; Bieniak 1966, 9–28; Matwiejczuk 2007, 22, 27–28; Piwek 2009, 7–45.

⁴⁴ Wydarzenie to opisują wszyscy ewangeliści – zob. Mt 26,69–75; Mk 14,66–72; Łk 22,54–62; J 18,15–27.

⁴⁵ Por. Althoff 2013, 122.

⁴⁶ Por. PUB I (1), 237–240, nr 314. Warto zwrócić uwagę, że księżna w 1224 r. przekazała norbertanom białobockim gród, jednocześnie zobowiązując opata Sibranda do założenia żeńskiego klasztoru. Wówczas uznano, że Wyszkowo byłoby najwłaściwszą lokalizacją przyszłego klasztoru. Tak też się stało – ów opat w 1234 r. osadził tam dziesięć zakonnic sprowadzonych z fryzjskiego Betlejem. Niektóre spośród nich były spokrewnione z mnichami, a niektóre miały szlachecki rodowód. Miejsce nazwano *Rubus Mariae* (*Marienbusch*; dosł. jeżyna, krzak cierniowy Maryi). Klasztor szybko się rozwijał, bo w 1243 r., a zatem przed przeniesieniem do Trzebiatowa, liczył 50 mniszek. Nadania fundacyjne księżnej Anastazji zostały potwierdzone 12 października 1227 r. podczas zjazdu kołobrzесьkiego. Mamy tu jednocześnie do czynienia z pierwszą wzmianką o grodzie Trzebiatów – por. Hoogeweg 1925, 760; Ślaski 1948, 48; Łysiak 2003, 119; Biermann, Dworaczyk, Rębkowski 2015, 201. Więcej o fryzjskim klasztorze w Betlejem zob. Monasticon II, 184–186; o klasztorze Mariengarten zob. Monasticon II, 210–212.

Ciekawie, aczkolwiek zgodnie z tendencją czasów, zostali nazwani członkowie konwentów zakonnych – każdy/każda z nich, to rycerz Chrystusa („*miles Christi*”). Określenie to „przez długi czas służyło do określenia męczennika, a następnie zostało przeniesione na mnicha, ascetę i każdego, kto oddawał się modlitwom i sprawom ducha, prowadząc w samotności swego serca pugna spiritualis przeciwko grzechowi”⁴⁷.

W tym samym roku księżna wystawiła w Pyrzycach dokument dla klasztoru w Białobokach (Belbuk, Belbog), w którym potwierdziła dobra i prawo patronatu nad kościołem w Trzebiatowie, nadane wcześniej przez księcia Kazimierza I⁴⁸. Pobożnościowa intytulacja: „*Anastasia dei gracia ducissa pomeranorum*” przypomina intytulacje z dokumentów powyżej analizowanych. Pozdrowienie „*salutem in eo qui est salus omnium, cum plenitudine caritatis*” ma również charakter chrystologiczny, bowiem powołuje się na Tego, który jest zbawieniem wszystkich. Oprócz tego dodano, że księżna działa z pełnią miłości. Zajrzyjmy teraz do arengi tego dokumentu, która jest następująca:

„*Quoniam secundum apostolum nichil intulimus in huc mundum. et non est dubium quin ipsum relinquamus. non aliud nobiscum preter operum merita reportantes. salubre iudicamus vt hiis que licet inviti tamen nichilominus relinquemus. rebus videlicet transitoriiis. perhennia comparemus. Cogitantes itaque pium esse.vt dominus in hiis.que sua nobis consueta benignitas est largita.quantum ipse annuerit honoretur.decreumius ipsum nostrum statuere heredem.cum quo cupimus et hereditatis eterne fieri participes in salutem*”.

W słowach incipitu mówiących o tym, że niczego nie przynosimy na ten świat, widzieć można parafrazę 1. Listu do Tymoteusza (1 Tm 6,7)⁴⁹, którego autorstwo przypisywane jest św. Pawłowi z Tarsu. Wobec zarysowanej w arendzie pesymistycznej wizji niepewnego i przemijającego losu ludzkiego, księżna zapowiada, że rzeczom przemijającym nadaje wiecznotrwałość, czemu – w domyśle – służy wystawiany przez nią dokument. Pragnienie osiągnięcia zbawienia zostało wyrażone również w zwrocie: „*cupimus et hereditatis eterne fieri participes in salutem*”, w którym znajdują się dwie metafory: „*hereditas aeterna*” (wieczna szczęśliwość) na określenie życia wiecznego oraz „*participes in salutem*” oznaczające tych, którzy mają udział w zbawieniu. Na pokorę i pobożność władczynie wskazuje zdanie, w którym Anastazja pragnie, o ile pozwoli jej na to kruchość ludzkiej natury, uczcić Boga w jego członkach: „*Volentes itaque dominum in suis membris quantum nostra fragilitas permiserit honorare*”⁵⁰. Charakterystyczne dla niektórych areng sformułowanie „*fragilitas humana*” jest jedną z bardziej powszechnych w średniowiecznej dyplomatyce figur retorycznych, wyrażających negatywną ocenę natury ludzkiej skażonej przez grzech pierworodny⁵¹.

⁴⁷ Cardini 2000, 103; w podobnym tonie Vauchez 2000, 403–404; Adamska 2000, 26.

⁴⁸ Por. CPD, 486–487, nr 221; PUB I (1), 240, nr 315. O klasztorze w Białobokach zob. CPD, 70, nr 29 (fundacja klasztoru i otrzymanie przezeń kościoła w Trzebiatowie w 1170 r.); Bugenhagen, 129; Kantzow, 202; Steinbrück 1796, 7–13; Hoogeweg 1924, Heyden 1937, 152 nn; 13–91; Szacherska 1968, 49 nn, 65–66; Monasticon I, 255–256.

⁴⁹ „*Nic bowiem nie przynieśliśmy na ten świat; nic też nie możemy [z niego] wynieść*”. Możliwe, że cytat ten nawiązuje również do Hi 1,21 oraz Ps 49,17–18.

⁵⁰ W podobny sposób wypowiada się w innym dokumencie: „*Preterea uolens dominum in suis membris, quantum mea fragilitas permiserit, honorare, fratribus in Belbuk*” – por. PUB I (1), 167, nr 223.

⁵¹ Szerzej na temat genezy tego zwrotu i obiegu w dyplomatyce średniowiecznej zob. Nowakowski 1999, 115 wraz z przyp. 145. Wykorzystanie tej figury jest zauważalne dla wielu kancelarii średniowiecznych – do końca XIII w. zob. np. KDW,

Celem wykorzystania tej figury może być chęć ukazania ułomności natury ludzkiej jako uniemożliwiającej osiągnięcie doskonałości. To w pewnym sensie forma usprawiedliwienia.

Przejdźmy teraz do źródeł, w których wspomina się księżną. W dwóch kolejnych dyplomach odnaleźć można wspomnienie wnuków o swojej babce.

Podczas zjazdu kołobrzeskiego 12 października 1227 r., na którym spotkali się książęta Warcisław III, Barnim I, Ingarda, Mirosława i kamieński biskup Konrad został wystawiony przez Warcisława III, wespół ze swoją matką Ingardą a synową Anastazji, akt poświadczający pobożną fundację trzebiatowskiego klasztoru: „*Wartizlaus dei gracia dux Pomeranorum. et Ingert mater ipsius. ducissa eorundem [...]*”⁵². Księżęta osobę babki wspominają jako czcigodną i pobożną księżnę Pomorzan, której winni są cześć i nabożeństwa w jej intencji („*venerabilis auia nostra Anastasia. ducissa Pomeranorum. quam pia ut debemus amplectimur devotione*”). W nieco dalej występującym w dokumencie wyrażeniu o charakterze motywacyjnym wystawcy informują, że czynności dokonują „*pro anima predicti aui nostri et patrum nostrorum bone memorie. et pro salute sua et nostra*”⁵³. Troszcząc się o dusze bliskich zmarłych, jak również o zbawienie własne, wyrażają tym samym jedność nie tylko w obrębie własnej dynastii, ale i żywych z umarłymi⁵⁴.

Dyplom Warcisława III z 31 maja 1240 r. posiada identyczne sformułowania w odniesieniu do babki Anastazji jak dokument z 1227 r., dlatego bezzasadne byłoby przytaczanie interesujących nas treści po raz drugi⁵⁵. Warto jednak zaznaczyć, że dokument ten jest jednocześnie ostatnim uchwytnym źródłowo momentem, kiedy księżna Anastazja wystąpiła publicznie.

Na koniec naszych rozważań pragnę przywołać raz jeszcze znane nam już *Gesta abbatum Horti Sanctae Mariae*. Źródło to, jak można było zauważyć w przytoczonym już wcześniej fragmencie, podkreśla cnoty księżnej. Pokazuje też w innych miejscach jak widziało księżną środowisko klasztorne. Rzecz jasna, że w imieniu konwentu wypowiadał się opat. Księżna tytułowana jest w źródle jako przewielebna pani Anastazja księżna Pomorzan („*reverendissima domna Anastasia Pomeranorum ducissa*”). Dla 1232 r. odnajdujemy zapis, w którym ponownie podnoszone są jej cnoty (pokora, cierpliwość), a także znakomitość i dostojność: „*Qualiter sui generis nobilitatem virtutibus longe prestancioribus domna Anastasia evicerit*” oraz „*matrona nobilis nobilitatem sui generis*” albo też „*de humilitate ac paciencie magnanimitate*

nr 53, 301, 321, 353, 395, 470, 487, 488, 562; MUB I, nr 344, 354, 471; MUB II, nr 1201, 1224, 1345, 1346; MUB III, 1917; MUB IV, nr 2456, 2505, 2510, 2540, 2615; KDP, nr 135; KDM, nr 163; KDS, nr 302; SUB, nr 168, 391; Urkundenbuch, nr 22.

⁵² „Warcisław z Bożej łaski książę Pomorzan i Ingarda matka jego, księżna tychże”.

⁵³ Por. CPD, 380–381, nr 164; CPD, 385–386, nr 165; PUB I (1), 189–190, nr 241; PUB I (1), 191, nr 242. Arenga tego dokumentu jest piękną formułą, dlatego tylko informacyjnie ją przytaczam: „*quoniam cum de diuinis mandatis instrui mur plenius edocemur. dei misericordiam super malitia populi esse prestabilem et benignam. nobis qui in huius seculi procellis in nauicula Petri agitati turbine scelerum naufragamur. omni quo valemus est studio insistendum. qualiter eius graci am. qui est portus vere salutis. qui neminem vult perire. sed illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. sine quo sibi placere non possumus. per bonorum operum merita consequamur. Sane quia civitas super montem posita non potest abscondi*”.

⁵⁴ Więcej na temat pamięci o zmarłych zob. np. Wyznania, 172–173 (księga IX, 11, 27); Bylina 1992, passim; Le Goff 1991, 436; Bylina 1996, 137–153; Le Goff 1997, 92–123; Oexle 2000, 45–73; Schmitt 2002, 15.

⁵⁵ Por. CPD, 622, nr 289; PUB I (1), 306–307, nr 378.

domne Anastasie”. W wyniku pewnej niezgodności, jaka wystąpiła pomiędzy księżną a opatem Sibrandem, doszło w konsekwencji do dialogu pomiędzy stronami. Księżna na zakończenie swojej wypowiedzi wyraziła zdecydowanie nadzieję, że wreszcie zapanuje między nimi pokój: „*Alioquin pax minime erit inter te et me*”⁵⁶. Odpowiedź opata na jej słowa była krótka, ale bardzo rzeczowa i wymowna, przy tym podniosła. Sądząc po zapisie, zwracał się bezpośrednio do niej. Opat podkreślił dobroć księżnej oraz wyraził wobec niej uniżenie i podporządkowanie: „*In manibus tuis, o domina, et nos et tempora nostra. Sicut bonum videtur in oculis tuis*”⁵⁷. Przywołana scena jest kolejnym potwierdzeniem pobożnej postawy księżnej. Jak już zasygnalizowano powyżej przy definiowaniu pojęcia pobożności, jednym ze wskazywanych, ważnych jej elementów jest życie w zgodzie ze światem i bliźnimi. Naturalną konsekwencją tego jest zobowiązanie każdego wierzącego do budowania pokoju i zgody. Nie bez znaczenia jest fakt, że w tamtym czasie obok sprawiedliwości, cnotę pokoju wiązano ściśle z pełnieniem władzy, a przez to była ona jedną z podstawowych cnót charakteryzujących władców⁵⁸.

Pierwsza ćwierć XIII w. to bez większego wątpienia czas powszechnego stosowania areng w dyplomatyce. Faktem jest, że stanowiące przedmiot artykułu formuły pochodzą ze wspomnianego okresu, ale ich treść powoduje, że nabierają charakteru wyjątkowego pośród innych formuł. Tym bardziej jest to istotne, że przedmiotowe dokumenty pochodzą od wystawcy świeckiego. W przeanalizowanych dokumentach uwidacznia się charakterystyczna dla XIII w. ewolucja pobożności prywatnej. Niemiecki teolog Arnold Angenendt proponuje rozróżnienie na romańskie i gotyckie wyobrażenie Boga⁵⁹. Według modelu pierwszego Bóg jest odległy od świata, a przedstawia się jako surowy władca świata i sędzia. W modelu drugim upatruje się coraz liczniejszych cech Jego człowieczeństwa, lub udziału w człowieczeństwie. Jordan Aumann (1916–2007), amerykański dominikanin, pisze wręcz o pobożności do świętego Człowieczeństwa Chrystusa⁶⁰. Wobec tego Bóg gotycki staje się dlatego jakby bliższy. Zgodnie z tą koncepcją, arengi z XIII w. zaliczyć można właśnie do okresu gotyckiego. Toteż obecność odwołań do Chrystusa, często występująca tematyka chrystologiczna obecna w arengach świadczy o większej Jego przystępności niż tajemniczego, niewidzialnego Boga Ojca czy Ducha Świętego. Ponadto za popularnością tej tematyki przemawiać może świadomość zbawczego dzieła Chrystusa: „*pokonanie zła i szatana, przezwyciężenie grzechu i śmierci, to zasługi wzbudzające w wierzących ufność i nadzieję na szczęśliwą przyszłość eschatologiczną*”⁶¹.

Ponadto wartym zauważenia jest, że arengi księżnej Anastazji prezentują nurt ułomności ludzkiej („*fragilitas humana*”), na którą uwagę zaczęto zwracać już

⁵⁶ „Wreszcie pokój przynajmniej będzie między tobą i mną”.

⁵⁷ „W rękach twoich, o pani, i my i czasy nasze. Również dobro wydaje się [być] w oczach twoich”. Zob. Gesta, 579–581.

⁵⁸ Por. Baszkiewicz 1970, 123–128; Adamska 2000, 18–19; Le Goff 2008a, 48; Franiak 2019, 154–155.

⁵⁹ Por. Angenendt 1997, 730nn.

⁶⁰ Por. Aumann 1993, 132.

⁶¹ Franiak 2019, 183.

w antyku, dzięki czemu koncypieniści kreowali obraz wystawcy, którego (podobnie jak i przedstawicieli spoza elit) dotyczy kruchość i przemijalność losu, a jednocześnie manifestuje się wielkość w innym wymiarze – chodzi o pobożność oraz wynikające z niej zachowanie wartości takich jak pokora, dobroć, miłosierdzie i przekonanie o pełnej zależności od woli i łaski Boga. W pobożności również należałoby szukać uzasadnienia dla szczodroliwej działalności księżnej, która najwyraźniej zaznaczyła się w nadaniach fundacyjnych i darowiznach na rzecz podmiotów kościelnych. Można również zasugerować tezę, że pobożność księżnej Anastazji wywarła wpływ na członków jej rodziny⁶². Dla potwierdzenia tej tezy przywołajmy osobę jej wnuka, Barnima I zwanego Dobrym, którego – o czym już wcześniej wspomniano – babka otaczała swoją opieką. Redaktorzy źródeł dokumentowych przypisują księciu gorliwość w propagowaniu chrześcijaństwa w swoim księstwie, szerzenie kultu Bożego, pobudzanie pobożności i świętości swojego ludu⁶³.

W przekonaniu autora Anastazja zapisała się w historiografii jako jedna z postaci wyróżniających się z panoramy książąt Pomorza Zachodniego w XIII w. Toteż zaproponowana w temacie artykułu teza o księżnej Anastazji jako pobożnej władczyni znajduje swoje potwierdzenie w postaci jej dokonań, o których świadczą w sposób szczególny poddane analizie źródła.

Bibliografia

ŹRÓDŁA PUBLIKOWANE

- Biblia Tysiąclecia – Biblia Tysiąclecia, wydanie V. Poznań 2002.
- Bugenhagen – *Joh. Bugenhagii Pomerania, in quatuor libros divisa*, wyd. J.H. Balthasar. Gryphiswaldae 1728.
- CPD – *Codex Pomeraniae diplomaticus*, t. 1, red. K.F.W. Hasselbach, J.G.L. Kosegarten. Greifswald 1862.
- Gesta – *Gesta abbatum Horti Sanctae Mariae*, oprac. L. Weiland. W: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum*, t. 23, oprac. H. Pertz. Leipzig 1925, 573–608.
- Kantzow – Kantzow T., *Pomerania. Kronika pomorska z XVI wieku*. Szczecin 2005.
- KDM – *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*, t. 1, wyd. F. Piekosiński. Kraków 1876.
- KDP – *Kodeks Dyplomatyczny Polski*, t. 2, cz. 1, wyd. L. Rzyszczewski, A. Muczkowski, J. Bartoszewicz. Warszawa 1848.
- KDŚ – *Kodeks Dyplomatyczny Śląska*, t. 3, wyd. K. Maleczyński, A. Skowrońska. Wrocław 1964.
- KDW – *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 1, nr 1–616, lata 984–1287. Poznań 1877.
- Monasticon I – *Monasticon Praemonstratense: id est historia circariarum atque canoniarum candidi et canonici ordinis Praemonstratensis*, t. 1, red. N. Backmund, Straubing 1949.

⁶² Dla zobrazowania zjawiska zob. przykład wpływu św. Jadwigi na swojego męża i jego politykę w: Kielbasa 2004, 281–285.

⁶³ Zob. Boras 1996, 63–64; Franiak 2019, 169.

Monasticon II – Monasticon Praemonstratense: id est historia circariarum atque canoniarum candidi et canonici ordinis Praemonstratensis, t. 2, red. N. Backmund, Straubing 1952.

MUB I – *Mecklenburgisches Urkundenbuch*, t. 1, lata 786–1250. Schwerin 1863.

MUB II – *Mecklenburgisches Urkundenbuch*, t. 2, lata 1251–1280. Schwerin 1864.

MUB III – *Mecklenburgisches Urkundenbuch*, t. 3, lata 1281–1296. Schwerin 1865.

MUB IV – *Mecklenburgisches Urkundenbuch*, t. 4, lata 1297–1300. Schwerin 1867.

PUB I (1) – *Pommersches Urkundenbuch*, t. 1, cz. 1, red. R. Klempin. Stettin 1868.

PUB I (2) – *Pommersches Urkundenbuch*, t. 1, cz. 2, red. R. Prümers. Stettin 1877.

PUB II (1) – *Pommersches Urkundenbuch*, t. 2, cz. 1, red. R. Prümers. Stettin 1881.

PUB III (1) – *Pommersches Urkundenbuch*, t. 3, cz. 1, red. R. Prümers. Stettin 1888.

SUB – *Schlesisches Urkundenbuch*, t. 2, wyd. H. Appelt, W. Irgang. Wien–Köln–Graz 1977.

Urkundenbuch – *Urkundenbuch des Klosters Pforte*, t. 1, wyd. P. Boehme. Halle 1893.

Wyznania – *Święty Augustyn*. 2001. *Wyznania*. Warszawa.

OPRACOWANIA

Adamska A. 1999. *Arengi w dokumentach Władysława Łokietka. Formy i funkcje*. Kraków.

Adamska A. 2000. Treści religijne w arengach polskich dokumentów średniowiecznych. *Studia Źródłoznawcze* 38, 1–33.

Adamska A. 2006. Słowo władzy i władza słowa. Język polskich dokumentów monarszych doby średniowiecza. W: A. Marzec, M. Wilamowski (red.), *Król w Polsce XIV i XV wieku*. Kraków, 57–87.

Althoff G. 2013. *Potęga rytuału. Symbolika władzy w średniowieczu*. Warszawa.

Angenendt A. 1997. *Geschichte der Religiosität im Mittelalter*. Darmstadt.

Angenendt A. 1998. Die liturgische Zeit: zyklisch und linear. W: H.W. Goetz (red.), *Hochmittelalterliches Geschichtsbewusstsein im Spiegel nichthistoriographischer Quellen*. Berlin, 101–115.

Aumann J. 1993. *Zarys historii duchowości*, tłum. J. Machniak. Kielce.

Balzer O. 1895. *Genealogia Piastów*. Kraków.

Baszkiewicz J. 1970. *Myśl polityczna wieków średnich*. Warszawa.

Bieniak S. 1966. Z dziejów pokuty publicznej w Polsce wczesnofeudalnej. *Czasopismo Prawno-Historyczne* 18 (2), 9–28.

Biermann F., Dworaczyk M., Rębkowski M. 2015. Klasztor w Białobokach w świetle archeologii. W: M. Rębkowski, F. Biermann (red.), *Klasztor premonstratensów w Białobokach. Archeologia i historia*. Szczecin, 197–223.

Boras Z. 1996. *Książęta Pomorza Zachodniego*. Poznań.

Borkiewicz I. 1999. *Święta Kinga w świetle legend i historii*. Stary Sącz.

Borkowska M. 1996. Duchowość polskich klasztorów żeńskich w średniowieczu. *Saeculum Christianum* 3 (1), 111–124.

- Bosse H. 1932. *Heimatkunde des Kreises Greifenberg. Sagen, Erzählungen und Schwänke*. Treptow a. Rega.
- Bylina S. 1992. *Człowiek i zaświaty. Wizje kar pośmiertnych w średniowieczu*. Warszawa.
- Bylina S. 1996. Wyobrażenia raju w Polsce średniowiecznej. W: T. Michałowska (red.), *Wyobrażenia średniowieczna*. Warszawa, 137–153.
- Cardini F. 2000. Wojownik i rycerz. W: J. Le Goff (red.), *Człowiek średniowiecza*. Warszawa-Gdańsk, 97–144.
- Chaudet E. 2016. *Femmes de pouvoirs, femmes au pouvoir en Bretagne au XVème siècle*. Université Angers. (praca magisterska dostępna w wersji elektronicznej na stronie Université d'Angers, <http://dune.univ-angers.fr/fichiers/20102687/20162MHD5618/fichier/5618F.pdf>; dostęp 7 października 2019 r.).
- Chenu M.D. 1957. *La théologie au douzième siècle*. Paris.
- Czachorowska I. 1968. O nowe spojrzenie na śląskie średniowieczne klasztory żeńskie. W: R. Heck, W. Korta, J. Leszczyński (red.), *Studia z dziejów kultury i ideologii ofiarowane Ewie Maleczyńskiej w 50 rocznicę pracy dydaktycznej i naukowej*. Wrocław-Warszawa-Kraków, 99–103.
- Deptuła Cz., Witkowska A. 1972. Wzorce ideowe zachowań ludzkich w XII i XIII wieku. W: A. Gieysztor (red.), *Polska dzielnicowa i zjednoczona. Państwo – społeczeństwo – kultura*. Warszawa, 119–159.
- Dowiat J. 1968. *Polska – krajem średniowiecznej Europy*. Warszawa.
- Fichtenau H. 1957. *Arenga. Spätantike und Mittelalter in Spiegel von Urkundenformel*. Graz-Köln.
- Fichtenau H. 1980. Arenga. W: *Lexikon des Mittelalters* 1, szp. 917–918.
- Filipowiak W. 1959. *Kamień wczesnodziejowy*. Szczecin.
- Franiak M. 2019. *Treści religijne i ideowe w arengach dokumentów Księstwa Gryfitów (do 1295 r.)*. Szczecin (praca doktorska, Biblioteka Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego).
- Geremek B. 1977. Wyobrażenia czasowa polskiego dziejopisarstwa średniowiecznego. *Studia Źródłoznawcze* 22, 1–17.
- Geremek B. 1985. Człowiek i czas: jedność kultury średniowiecznej. W: J. Dowiat (red.), *Kultura Polski średniowiecznej X–XIII w.* Warszawa, 432–482.
- Guriewicz A. 1976. *Kategorie kultury średniowiecznej*. Warszawa.
- Guriewicz A. 1996. Kupiec. W: J. Le Goff (red.), *Człowiek średniowiecza*. Warszawa-Gdańsk, 303–351.
- Guriewicz A. 2001. „Cóż to jest ... czas?”. W: A. Mencwel (red.), *Antropologia kultury. Zagadnienia i wybór tekstów*. Warszawa, 115–127.
- Heyden H. 1937. *Kirchengeschichte von Pommern* 1. Stettin.
- Hoever H. 1999. *Żywoty świętych Pańskich na każdy dzień*. Olsztyn.
- Hoogeweg H. 1924. *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern* 1. Stettin.
- Hoogeweg H. 1925. *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern* 2. Stettin.
- Katolicyzm A–Z*, red. Z. Pawlak. Poznań 1999.
- Kielbasa A. 2004. Związki św. Jadwigi z cystersami – starania o fundację trzebnicką.

- W: A.M. Wyrwa, A. Kielbasa, J. Swastek (red.), *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy środkowej. Materiały z siódmej Międzynarodowej Konferencji Cystersologów odbytej z okazji 800. rocznicy fundacji opactwa cysterek w Trzebnicy. Trzebnica 19–21 września 2002 r.* Poznań, 275–287.
- Kozłowski K., Podrański J. 1985. *Gryfici. Książęta Pomorza Zachodniego*. Szczecin.
- Kratz G., Klempin R. 1865. *Die Städte der Provinz Pommern*. Berlin.
- Kruszewski T. 2017. *Rodowód pierwszych Piastów wielkopolskich (potomstwo Mieszka III Starego i jego synów) na tle rodowodu książąt pomorskich. Studium historycznoprawne i genealogiczne*. Wrocław.
- Kurasiński T. 2004. Uwagi na temat ceremonii pogrzebowej św. Jadwigi Śląskiej. W: A.M. Wyrwa, A. Kielbasa, J. Swastek (red.), *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy środkowej. Materiały z siódmej Międzynarodowej Konferencji Cystersologów odbytej z okazji 800. rocznicy fundacji opactwa cysterek w Trzebnicy. Trzebnica 19–21 września 2002 r.* Poznań, 207–220.
- Kuraś S. 1971. *Przywileje prawa niemieckiego miast i wsi małopolskich XIV–XV wieku*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Kürbis B. 1987. Cystersi w kulturze polskiego średniowiecza. Trzy świadectwa z XII wieku. W: J. Strzelczyk (red.), *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce i ich europejskie związki*. Poznań, 321–342.
- Kwiatkowski S. 1980. *Powstanie i kształtowanie się chrześcijańskiej mentalności religijnej w Polsce do końca XIII w.* Toruń.
- Le Goff J. 1991. *La naissance du Purgatoire*. Paris.
- Le Goff J. 1997. *Świat średniowiecznej wyobraźni*. Warszawa.
- Le Goff J. 2008a. *Bóg średniowiecza. Rozmowy z Jean-Luc Pouthierem*. Warszawa.
- Le Goff J. 2008b. *La civilisation de l'Occident médiéval*. Paris.
- Lett D. 2013. *Hommes et femmes au Moyen Âge: histoire du genre, XIIe – XVe siècle*. Paris.
- Łysiak W. 2003. *Trzebiatowskie Rubus Sancte Mariae. Cel i miejsce pielgrzymek*. *Stargardia* 3, 117–125.
- Maleczyński K. 1951. *Zarys dyplomatyki polskiej wieków średnich 1*. Wrocław.
- Maleczyński K., Bielińska M., Gąsiorowski A. 1971. *Dyplomatyka wieków średnich*. Łódź.
- Marciniak R. 1987. O sprawie wiana Anastazji Mieszkówny, księżnej zachodniopomorskiej. *Zapiski Historyczne* 52 (4), 21–34.
- Matwiejczuk P. 2007. Pokuta kościelna w świetle penitencjałów z terenów Francji i Italii z VIII i IX wieku. Próba rekonstrukcji rzeczywistości historycznej. W: M. Koczerska (red.), *Karolińscy pokutnicy i polskie średniowieczne czarownice: konfrontacja doktryny chrześcijańskiej z życiem społeczeństwa średniowiecznego*. Fasciculi Historici Novi 7. Warszawa, 9–89.
- Michalski M. 2004a. *Kobiety i świętość w żywotach trzynastowiecznych księżnych polskich*. Poznań.
- Michalski M. 2004b. *Święta Jadwiga Śląska i mniszki trzebnickie – interpretacja hagiograficzna*. W: A.M. Wyrwa, A. Kielbasa, J. Swastek (red.), *Cysterki*

w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy środkowej. Materiały z siódmej Międzynarodowej Konferencji Cystersologów odbytej z okazji 800. rocznicy fundacji opactwa cysterek w Trzebnicy. Trzebnica 19–21 września 2002 r. Poznań, 261–272.

- Milis L.J.R. 1996. *Anielscy mnisi i ziemscy ludzie. Monastycyzm i jego znaczenie w społeczeństwie średniowiecznym*. Kraków.
- Myśliński K. 1948. *Bogusław I, książę Pomorza Zachodniego*. Bydgoszcz–Gdańsk–Szczecin.
- Myśliwski G. 1999. *Człowiek średniowiecza wobec czasu i przestrzeni*. Warszawa.
- Nowakowski T. 1999. *Idee areng dokumentów książąt polskich do połowy XIII wieku*. Bydgoszcz.
- Oexle O.G. 2000. *Spółeczeństwo średniowiecza. Mentalność – grupy społeczne – formy życia*. Toruń.
- Ozóg K. 1999. Anastazja. W: K. Ozóg, S. Szczur (red.), *Piastowie. Leksykon biograficzny*. Kraków, 129–130.
- Ptaśnik J. 1959. *Kultura wieków średnich*. Warszawa.
- Páttaro G. 1988. Pojmowanie czasu w chrześcijaństwie. W: A. Zajączkowski (red.), *Czas w kulturze*. Warszawa, 291–329.
- Perzanowski Z. 1992. Ze studiów nad areną dokumentów Kazimierza Wielkiego. W: J. Dygdała, B. Woszczyński (red.), *Historia i archiwistyka. Księga pamiątkowa ku czci A. Tomczaka*. Toruń–Warszawa, 135–145.
- Piwek W. 2009. Fundacje pokutne w Wielkopolsce w XIII–XV wieku. *Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski* 4, 7–45.
- Pomian K. 1968. *Przeszłość jako przedmiot wiary*. Warszawa.
- Quandt L. 1868. Zur Urgeschichte der Pomoranen. *Baltische Studien* 22, 121–213.
- Rębkowski M. 2001. *Pierwsze lokacje miast w Księstwie Zachodniopomorskim. Przemiany przestrzenne i kulturowe*. Kołobrzeg.
- Rymar E. 1995. *Rodowód książąt pomorskich* 1. Szczecin.
- Rymar E. 2013. Księstwa zachodniopomorskie w pierwszym okresie wpływów duńskich (1187–1211). *Studia z Dziejów Średniowiecza* 17, 145–179.
- Schmitt J.C. 2002. *Duchy. Żywi i umarli w społeczeństwie średniowiecznym*. Gdańsk–Warszawa.
- Simonis A. 1909. *Die Gründung der deutschen Stadt Treptow a. R. Treptow a. R.*
- Słownik 1920. *M. Arcta Słownik staropolski*, oprac. A. Krasnowolski, W. Niedźwiedzki. Warszawa.
- Smoliński M. 2015. Mirosława–księżna pomorska, regentka i dyplomatką. W: B. Czwojdrak, A.A. Kluczek (red.), *Kobiety i władza w czasach dawnych*. Katowice, 135–162.
- Southern R.W. 2008. *L’Eglise et la société dans l’Occident médiéval*. Paris.
- Spors J. 1988a. Kwestia lokalizacji wczesnośredniowiecznego Trzebiatowa. *Materiały Zachodniopomorskie* 34, 69–98.
- Spors J. 1988b. *Studia nad wczesnośredniowiecznymi dziejami Pomorza Zachodniego XII–pierwsza połowa XIII wieku*. Słupsk.
- Steinbrück J. 1796. *Geschichte der Klöster in Pommern*. Stettin.

- Steinkeller M. 1889. *Aus der Vergangenheit der Stadt Treptow a. Rega und ihrer Umgebung*. Stuttgart.
- Szacherska S.M. 1968. *Rola klasztorów duńskich w ekspansji Danii na Pomorzu Zachodnim u schyłku XII wieku*. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Szymański J. 2008. *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa.
- Szymański J.W. 2006. *Książęcy ród Gryfitów*. Goleniów–Kielce.
- Ślaski K. 1948. *Dzieje ziemi kołobrzeskiej do czasów jej germanizacji*. Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu 51 (1). Toruń.
- Teterycz-Puzio A. 2016. *Piastowskie księżne regentki. O utrzymanie władzy dla synów (koniec XII wieku–początek XIV wieku)*. Kraków.
- Topolski J. 1976. *Świat bez historii*. Warszawa.
- Ulanowski B. 1888. *O pokucie publicznej w Polsce*. Kraków.
- Vauchez A. 2000. *Święty*. W: J. Le Goff (red.), *Człowiek średniowiecza*. Warszawa, 389–430.
- Wasylewski S. 1957. *Klasztor i kobieta. Studium z dziejów kultury polskiej w średniowieczu*. Kraków.
- Wehrmann M. 1898. *Die Gründung des Nonnenklosters Marienbusch bei Treptow*. *Monatsblätter der Gessellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde* 12 (4), 55–60.
- Wehrmann M. 1919. *Geschichte von Pommern* 1. Gotha.
- Wojciechowska Z. 2008. *Dokumenty w średniowieczu*. W: H. Kóčka-Krenz (red.) *Przemysłowicie wielkopolscy. Od księcia dzielnicowego do króla Polski. Konferencja popularnonaukowa towarzysząca Dniom Grodu Przemysła, 27 września 2007 roku*. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu. Poznań, 181–192.
- Wrzosek W. 2010. *Historia–kultura–metafora. Powstanie nieklasycznej historiografii*. Wrocław.
- Żołądź-Strzelczyk D. 1997. *Wychowanie córek władców polskich*. *Biuletyn Historii Wychowania* 5–6, 21–27.
- Żylińska J. 1975. *Piastówny i żony Piastów*. Warszawa.

Zusammenfassung

Frömmigkeit der Herzogin Anastasia (vor 1164 – nach 1240) im Lichte dokumentarischer Quellen

Ziel dieses Artikels war die Vorstellung der Figur von Anastazja Mieszkówna (ca. 1164 – nach 1240) – einer Herzogin, Diplomatin und Regentin, die im 12. und 13. Jh. eine wichtige Rolle im politischen Leben Westpommerns spielte. Die Charakteristik der Herrscherin wurde eingegrenzt und lediglich auf den Versuch konzentriert, ihre besondere Frömmigkeit darzustellen. Die Überlegungen begannen mit der Beschreibung dynastischer Abhängigkeiten, anschließend folgte der Hinweis auf unzureichende Quellen, dank derer die Charakteristik hätte vollständiger sein können. Weiter wurden die späteren Lebensabschnitte vorgestellt: Heirat mit Herzog Bogislaw I., Geburt von Nachkommen (Söhne Bogislaw II. und Kasimir II.), frühe Verwitwung sowie die Ausübung der Herrschaft als Regentin im Namen der verwaisten und noch unselbstständigen Söhne. Der nächste Teil des Artikels stellt kurz die Rolle des mittelalterlichen Dokuments vor, das als Quelle bei der Forschung über die mittelalterliche Kultur verwendet wird. Ganz besonders wurde hier auf Arengen und ihre Inhalte hingewiesen, da sie die Grundlage für die vorgenommenen Überlegungen darstellen. Als Ergebnis der Recherche in den Quellen wurden mehrere von der Herzogin herausgegebene Dokumente, die die Arenga enthalten, ausgesondert. Diese wurden später analysiert und im Hinblick auf das vorgeschlagene Thema interpretiert. Diese sind: ein Dokument aus dem Jahr 1220 für die Jakobskirche in Stettin; ein Diplom aus dem Jahr 1224, mit dem die Herzogin ihre Bereitschaft zur Gründung des Klosters in Trzebiatów (Treptow) bekundet; eine Urkunde aus dem Jahr 1235 für das Kloster Mariengarten sowie eine Urkunde aus demselben Jahr für das Kloster in Belbuck. Diesen Quellen folgten zwei Diplome ihres Enkels Wartislaw, in denen er an seine ehrwürdige und fromme Großmutter erinnert. Darüber hinaus verweist der Text auf *Gesta abbatum Horti Sanctae Mariae*, die die Quellenbasis erweitert. Abschließend findet man eine Zusammenfassung und Schlussfolgerungen. Trotz aller Einschränkungen der Quellenbasis wurde die im Thema vorgeschlagene These jedoch bestätigt.